

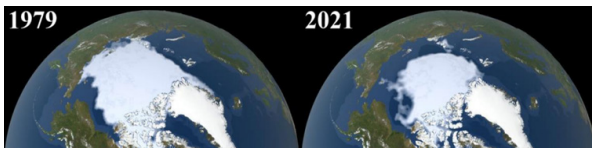
ARKTİK BÖLGESİNDE ÇİN'İN YÜKSELEN ROLÜ: ENERJİ KAYNAKLARI, JEOPOLİTİK ÇIKARLAR VE ÇEVRESEL ETKİLER

Arktik Bölgesi, uzun yıllar boyunca insanların sadece buzlarla kaplı bir coğrafya olarak düşündüğü bir alan olarak kalmıştır.² Bu soğuk ve uzak coğrafya, çoğunlukla bilimsel araştırmalara ve yerel halkların yaşam biçimine odaklanan bir ilgi alanı olarak görülmüştür.

Zafer Furkan ARSLAN

Ancak son dönemde yaşanan hızlı iklim değişiklikleri ve buzulların erimesi, Arktik bölgenin uluslararası ilişkilerdeki rolünü tamamen değiştirmiştir. Bu değişim, enerji kaynaklarının keşfi, deniz ticaret yollarının açılması ve çevresel dinamiklerdeki değişiklikler gibi unsurların etkisiyle şekillenmiştir. Bu bağlamda, Arktik Bölgesi artık sadece yerel bir alan değil, uluslararası politikanın ve stratejinin merkezine yerleşen bir saha olarak algılanmaktadır.³

Şekil 1: Arktika'da Buzulların Erimesi 1979-2021

Kaynak: Kanat, S., Kilingç, S., & Gürkaynak, M. (2022).⁴

Çin'in Arktik Bölgesi'ne yönelik ilgisi de bu açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Çin, hızla büyüyen ekonomisi ve enerji ihtiyaçları nedeniyle uzun yıllardır enerji

kaynaklarına olan talebini artırmıştır. Bu noktada Arktik Bölgesi, muazzam enerji potansiyeli taşıyan kaynaklarla dolu bir alan olarak öne çıkmaktadır. Ancak Çin'in ilgisi sadece enerji kaynaklarına yönelik değil, aynı zamanda bölgenin stratejik konumu ve deniz ticaret yollarının potansiyeli ile de ilgilidir. "Kuşak-Yol" girişimi çerçevesinde Arktik Bölgesi, Çin'in küresel ticaret ağını genişletme hedeflerinin bir parçası olarak dikkat çekmektedir.

Çevresel faktörler de Arktik Bölgesi'ndeki değişimleri belirleyen önemli etmenlerden biridir. Buzulların erimesi, deniz seviyelerinin yükselmesine ve deniz ekosistemlerinin değişmesine neden olmaktadır. Ayrıca, enerji çıkarımı ve diğer endüstriyel faaliyetler de bölgenin hassas çevresel dengesini tehlikeye atabilecek sonuçlar doğurabilir. Bu bağlamda, Çin'in Arktik Bölgesi'nde artan etkinliği, uluslararası düzeyde çevresel sürdürülebilirliğin korunması ve dengeyi sağlama ihtiyacını daha da artırmaktadır. Bu yükselen rolün hem bölgesel hem de küresel düzeyde nasıl şekillendiğini anlamak hem Çin'in ulusal politikalarının hem de uluslararası politika ve strateji açısından önemli bir konuyu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Artan deniz taşımacılığı ve kaynak çıkarımı, Arktik bölgesinin egemenliği konusunda uluslararası anlaşmazlıklara yol açmıştır.

1 Zafer Furkan Arslan, TESAM Siyasal Bilimler Kürsüsü Direktörü.

2 Limon, O. (2020). Arktika jeopolitiği – I. İstanbul: Efe Akademi.

3 Ateş, O. (2017). Rusya Federasyonu'nun Arktika politikası. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 6 (1), 57 – 95. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iaavid/issue/33577/371512>.

4 "NASA Global Climate Change, 2022" kaynağında yer alan grafiğin yazarlar tarafından düzenlenmiş halidir.

Şekil 2. Arktika'da Sınır İddiaları

Kaynak: The Economist, Frozen conflict

Birçok ülke, Arktik denizlerindeki doğal kaynaklar ve geçiş yolları üzerinde hak iddia etmek istemektedir. Bu durum uluslararası gerilimlere ve çatışmalara yol açabilir. Arktik bölgesinin bu sorunları, küresel iş birliği ve sürdürülebilir politikalar gerektirir. İklim değişikliği ile mücadele, yerel toplulukların katılımı ve koruma önlemlerinin alınması, bölgenin geleceği için hayati önem taşımaktadır.

Neorealist teoriye göre, uluslararası ilişkilerdeki temel dinamik, devletlerin güç dengesi ve rekabeti etrafında şekillenir. Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki artan varlığı, enerji kaynaklarına erişim, deniz ticaret yollarının kontrolü ve stratejik konum gibi stratejik çıkarlarını yansıtmaktadır. Bu durum, diğer büyük güçlerle rekabeti artırabilir ve bölgedeki güç dengesini etkileyebilir. Bölgedeki enerji kaynaklarına olan ilgi de enerji güvenliğini sağlama amacına hizmet etmektedir. Bu, enerji tedarikini

çeşitlendirmeyi ve enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmayı içerir. Güçlü enerji kaynaklarına erişim, Çin'in güvenlik ve istikrarını artırabilir.

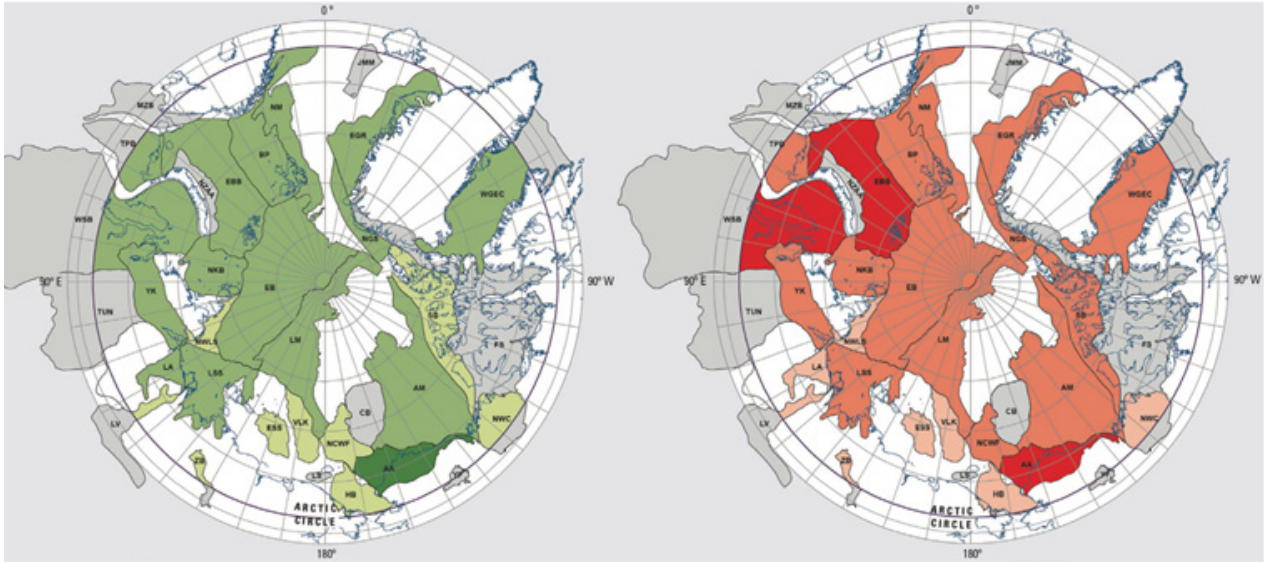
Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki stratejik varlığı, deniz ticaretyollarının açılması ve kısaltılması amacıyla stratejik bir hedefi yansıtmaktadır. Bu, deniz güvenliğini ve bölgesel etki alanını artırma amacını yansıtmaktadır. Bölgedeki artan varlığı, Çin'in güçlü devlet olarak uluslararası politikada daha fazla etki sahibi olma amacını yansıtmaktadır. Bu, bölgesel ve küresel politika dinamiklerini şekillendirebilir.

ENERJİ KAYNAKLARI VE STRATEJİK ÖNEM

Arktik Bölgesi, dünya enerji haritasının yeniden çizilmesine neden olan zengin enerji kaynakları ile dolu bir hazineye dönüşmüştür. Özellikle büyük doğal gaz ve petrol rezervleri, bölgenin enerji potansiyelini belirlemektedir. Arktik

Şekil 3. Kuzey Kutbu'nda Tahmini Keşfedilmemiş Petrol (yeşil, sol) ve Gaz (kırmızı, sağ)

Kaynak: ABD Jeoloji Araştırması.

bölgedeki enerji kaynakları, global enerji talebinin karşılanmasında kritik bir rol oynamakla birlikte, enerji ihracatçısı ülkeler için de stratejik bir çıkar haline gelmiştir.⁵

Çin gibi hızla büyüyen ekonomiler için enerji güvenliği, sürdürülebilir büyümenin ve istikrarın temel taşıdır.

Arktik Bölgesi'ndeki enerji kaynaklarının keşfi, Çin'in enerji ihtiyacını karşılama ve enerji tedarikini çeşitlendirme stratejileri bakımından büyük bir fırsat sunmaktadır. Geleneksel enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmak ve enerji arzını güvence altına almak amacıyla Çin, Arktik enerji potansiyelini daha yakından incelemektedir.

Çin'in Arktik enerji kaynaklarına yönelik ilgisi, ulusal enerji güvenliği çerçevesinde

şekillenirken aynı zamanda küresel enerji piyasalarındaki rolünü de etkilemektedir. Bölgedeki enerji rezervlerinin çeşitlendirilmiş enerji portföyü oluşturma ve enerji fiyatlarını dengeleme açısından

5 USGS. (2008). Circum-Arctic resource appraisal: Estimates of undiscovered oil and gas north of the Arctic Circle. US Geological Survey. <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>

"Arktik bölgedeki enerji kaynakları, global enerji talebinin karşılanmasında kritik bir rol oynamakla birlikte, enerji ihracatçısı ülkeler için de stratejik bir çıkar haline gelmiştir."

büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Çin'in Arktik enerji kaynaklarına yatırım yaparak kendi enerji güvenliğini artırma çabaları hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha geniş stratejik düşüncelerin bir yansımasıdır.

Çin'in enerji açısından stratejik bir güç olarak yükselmesi, Arktik Bölgesi'ndeki enerji kaynaklarına olan talebi daha da artırmıştır. Bu durum, bölgedeki diğer devletler ve uluslararası topluluk ile etkileşimi değiştirmiş ve rekabeti tetiklemiştir. Özellikle Arktik Konseyi⁷

6 U.S. Geological Survey'e (2008) göre Kuzey Kutbu'nda tahmini keşfedilmemiş petrol (yeşil, sol) ve gaz (kırmızı, sağ). Grönland her haritanın sağ üst köşesinde, Alaska sağ altta ("AA" bölgesi Alaska'nın Kuzey Yamacı'nı kapsar). Renkler: keşfedilmemiş petrol (yeşiller) – koyu = >10 milyar varil, orta = 1-10

milyar varil, açık = <1 milyar varil; keşfedilmemiş gaz (kırmızılar) – koyu = >100 trilyon fit küp; orta = 6-100 trilyon fit küp; açık = <6 trilyon fit küp.

7 Arktika bölgesindeki ülkeler arasında iş birliği ve koordinasyonu teşvik etmek amacıyla oluşturulmuş bir uluslararası organizasyondur. Arktik Konseyi, 1996 yılında kurulmuş olup, Arktika bölgesinde bulunan kıyı devletlerini ve yerli halkları bir araya getirerek çeşitli konularda iş birliği yapmayı amaçlar. Arktik Konseyi'nin üyeleri Arktika bölgesinde yer alan 8 ülke tarafından oluşmaktadır: ABD, Kanada,

gibi platformlarda, enerji kaynaklarının sürdürülebilir şekilde yönetilmesi ve bölgesel istikrarın sağlanması yönünde uluslararası iş birliği olanakları üzerine daha fazla tartışma yapılmaktadır.

Sonuç olarak, Arktik Bölgesi'ndeki enerji kaynakları ve Çin'in bu kaynaklara olan ilgisi, küresel enerji piyasalarının ve uluslararası politikanın şekillenmesinde belirleyici bir faktör haline gelmiştir. Çin'in stratejik çıkarları hem ulusal enerji güvenliği hem de uluslararası politikada etkisini artırma amacına yöneliktir. Ancak bu rol, çevresel sürdürülebilirlik, uluslararası iş birliği ve bölgesel denge gibi pek çok faktörün dikkate alınmasını gerektirir. Arktik Bölgesi'nin enerji kaynakları ve Çin'in bu alandaki yükselen rolü, uluslararası ilişkilerin karmaşıklığını daha da artırmış ve gelecekteki gelişmeleri şekillendiren önemli bir unsur olmuştur.

ÇİN'İN DENİZ TİCARET YOLLARI HAMLESİ VE ÇEVRESEL ETKİLER

Çin, Deniz İpek Yolu Girişimi çerçevesinde uluslararası deniz ticareti açısından stratejik öneme sahip limanlara yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımlar, küresel ticareti kolaylaştırırken aynı zamanda pek çok ülkenin Çin'e ekonomik olarak bağımlı hale gelmesine yol açabileceği endişesi taşımaktadır. Çin Devlet Başkanı Şi Jinping tarafından 2013 yılında açıklanan Kuşak ve Yol Girişimi, tarihi İpek Yolu'nu canlandırmayı amaçlamaktadır. Bu girişim, deniz ve karada oluşturulan altyapı yatırımları ile Çin'in Asya, Afrika ve Avrupa arasındaki bağlarını genişletmeyi hedeflemektedir. Çinli şirketler, bu kapsamda deniz ticareti

Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya ve İsveç. Konsey ayrıca Arktika'nın yerli halklarını da temsil eden Daimi Kâtip Üyeler ve Gözlemci Üyeler de içerir. Arktik Konseyi, çevre koruma, deniz güvenliği, bilimsel araştırmalar, sürdürülebilir kalkınma gibi konularda iş birliği yaparak Arktika'nın geleceği ile ilgili konuları ele alır.

"Arktik Bölgesi'ndeki enerji kaynakları ve Çin'in bu kaynaklara olan ilgisi, küresel enerji piyasalarının ve uluslararası politikanın şekillenmesinde belirleyici bir faktör haline gelmiştir."

yollarının da içinde bulunduğu stratejik noktalara yatırım yapmaktadır. Örneğin, Çinli gemicilik ve lojistik şirketlerinden COSCO, Belçika'nın Zeebrugge limanına yatırım yapmıştır. COSCO aynı zamanda 2009 yılında Yunanistan'ın Pire limanının 2 ve 3 numaralı konteyner terminallerini almış ve 2 yılda 6 milyar dolarlık yatırım yaparak Almanya'ya kadar uzanan demiryolu hattına bu limanı entegre etmiştir.⁸

Çinli liman operatörü şirketlerin kapasite gelişimi 2007-2016 döneminde önemli ölçüde artmıştır. Bu şirketlerin konteyner elleçleme kapasiteleri 2007'de 33,7 milyon eşdeğeri TEU'dan 2016'da 82,6 milyon eşdeğeri TEU'a yükselmiştir. Bu yatırımların ana amacı, deniz ticaretinin kolaylaştırılması ve global ticaret hacminin artırılmasıdır. Deniz İpek Yolu, deniz ticaret modellerinin coğrafyasını değiştirerek gelişmekte olan ülkelerin küresel ticaret sistemine entegrasyonunu artırabilir. Ancak bu süreçte, birçok ülkenin Çin'e ekonomik olarak daha fazla bağımlı hale gelme riski bulunmaktadır. 2022 yılına gelindiğinde ise COSCO firması Avrupa'nın dördüncü büyük

limanı olan Hamburg Limanı'nın %24,9'una sahip olmuştur. Bu durum Avrupa ticaretinde etki gücünü ve payını artırmak isteyen Çin için önemli bir hamledir.⁹

Çinli firmaların Türkiye'deki yatırımları da söz konusudur. Örneğin, COSCO liderliğindeki bir Çin konsorsiyumu, Türkiye'nin Kumpport Limanı'ndaki çoğunluk hissesine sahiptir. Türkiye'nin coğrafi konumu, Çin ve AB

8 Diyaletikhaber (Kasım, 2022). Çin'in AB limanlarına ilgisi... COSCO'nun Pire ardından Hamburg'u alma planı... Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2022. <https://diyaletikhaber.com/cinin-ab-limanlarına-İlgisi-cosconun-pire-ardından-hamburgu-alma-plani/>.

9 Gazeteduvar (Ekim, 2022). Almanya'da Hamburg Limanı tartışması: Çin'in amacı ekonomik değil, jeopolitik. Erişim tarihi: 10 Ağustos 2023. <https://www.gazeteduvar.com.tr/almanya-da-hamburg-limani-tartismasi-cinin-amaci-ekonomik-degil-jeopolitik-haber-1586884>.

arasındaki demiryolu koridorunda kilit bir unsur olabilir. Ancak, Türkiye ile AB arasındaki siyasi gerilimler bu süreci engelleyebilir. Çinli şirketlerin Kuşak ve Yol Girişimi'ne olan ilgisi hem jeopolitik hem de finansal motivasyonlarla açıklanabilir. Bu şirketler, düşük faizli kredilerle liman alımları yaparak coğrafi risklerini çeşitlendirmekte ve ekonomik kazanç sağlamaktadır. Çin'in denizyollarına yönelik yatırımları son on yılda hız kazanmıştır. Çinli firmaların deniz ticareti yollarında ve stratejik limanlarda artan yatırımları, küresel ticareti etkileyebilirken Çin'in ekonomik etki alanını genişletme çabasını yansıtmaktadır.

Arktik Bölgesi, sadece enerji kaynakları ve stratejik önemiyle değil, aynı zamanda çevresel dinamikler ve sürdürülebilirlik kaygılarıyla da yakından ilişkilendirilmiştir. Buzulların erimesi, deniz seviyelerinin yükselmesine, deniz ekosistemlerinin değişmesine ve karasal ekosistemlerin de bozulmasına yol açmaktadır.¹⁰ Bu nedenle, Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki artan etkinliği,
10 BBC (Mart 2015). Kuzey Kutbu'ndaki buzullarda rekor gerileme. Erişim tarihi: 14.08.2023. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/03/150320_kuzey_kutup_buz.

sadece ekonomik ve stratejik faktörleri değil, aynı zamanda çevresel dengenin korunmasını da içermektedir.

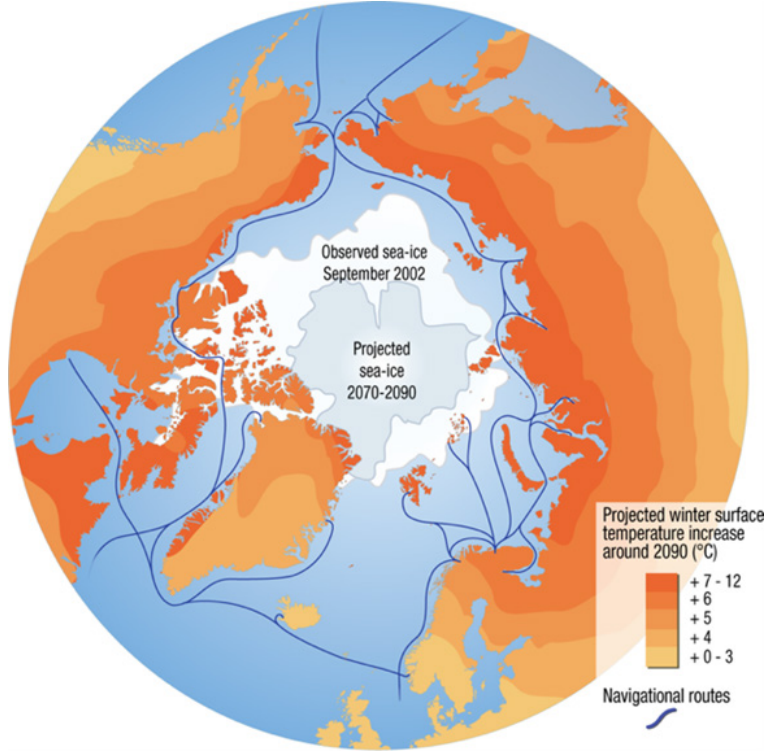
Çin'in Arktik Bölgesi'nde enerji kaynaklarına erişim ve çıkarma faaliyetleri, potansiyel çevresel etkileri beraberinde getirmektedir. Enerji çıkarımı, deniz kirliliği ve endüstriyel faaliyetler, bölgenin hassas çevresel yapısını tehdit edebilir. Bu durum, sadece Arktik ekosistemine zarar vermekle kalmaz, aynı zamanda bölgede yaşayan yerli halkların geleneksel yaşam biçimlerini ve kültürel mirasını da tehlikeye atabilir. Çevresel sürdürülebilirlik, Çin'in Arktik politikalarının merkezinde yer alan önemli bir konudur ve bu çerçevede uluslararası iş birliği ve koruma önlemleri büyük bir önem taşımaktadır.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ ETKİ VE İŞ BİRLİĞİ OLANAKLARI

Arktik Bölgesi, uluslararası ilişkilerde yeni dinamiklerin ortaya çıkmasına neden olan kritik bir alan haline gelmiştir. Çin'in bu bölgede yükselen rolü, uluslararası ilişkilerdeki dengeyi ve iş birliği olanaklarını etkilemektedir. Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki etkisi ve uluslararası ilişkilerdeki

Şekil 4. Kuzey Kutbu İkliminde Nakliye Rotaları ile Öngörülen Değişiklikler, 2090

Kaynak: GRID-Arendal. Projected changes in the Arctic climate with shipping routes, 2090.

yansımalarını daha geniş bir perspektiften ele alacağız.

Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki artan varlığı, diğer Arktik devletleri ve uluslararası toplumla olan ilişkilerini yeniden şekillendirmektedir. Arktik Konseyi gibi platformlarda, Çin'in bölgesel iş birliği ve çevresel sürdürülebilirlik konusundaki taahhütleri vurgulanmaktadır. Ancak aynı zamanda, Çin'in enerji kaynaklarına erişim ve deniz ticaret yollarının açılması konusundaki çıkarları, diğer büyük güçlerle rekabeti de beraberinde getirmiştir. Rusya gibi diğer Arktik oyuncuları da bölgedeki çıkarlarını koruma ve dengeyi sağlama amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmektedir.

Uluslararası topluluk, Arktik Bölgesi'nde sürdürülebilirlik ve iş birliği konularında daha fazla çaba gösterme gerekliliğini kabul etmektedir. Bu bağlamda, Çin'in Arktik politikaları, bölgedeki diğer devletlerle iş birliği potansiyellerini de ortaya çıkarmaktadır. Enerji kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi, çevresel koruma ve

bilimsel araştırmalar gibi alanlarda iş birliği, bölgesel ve uluslararası istikrarın sağlanması açısından önemlidir.¹¹

Uluslararası ilişkilerdeki etki, sadece Arktik Bölgesi'nde değil, aynı zamanda küresel düzeyde de hissedilmektedir. Arktik Bölgesi'ndeki dinamikler, bölgesel iş birliği ve rekabetin ötesinde, uluslararası politika sahnesindeki dengeyi de etkileyebilir. Büyük güçlerin Arktik Bölgeye olan ilgisi, küresel güç dengelerini değiştirebilir ve yeni ittifaklar veya çatışmaların temellerini atabilir.¹²

SONUÇ

Arktik Bölgesi, enerji potansiyeli, stratejik önemi, çevresel hassasiyeti ve uluslararası

¹¹ Zambak, M.ve Akay, A. (2019). Bir çekim merkezi olarak Arktika'nın Çin ekonomisi açısından önemi: Seçilmiş endüstrilere yönelik bazı çıkarımlar. Akdeniz İİBF Dergisi, Özel Sayı, 92-121. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auuibfd/issue/49490/632925>.

¹² Taraktaş, A. (2019). Kuzey Kutbu'nda ortakların trajedisi sorununa çözüm olarak küresel müşterekler önerisinin değerlendirilmesi. Akdeniz İİBF Dergisi, Özel Sayı, 45 – 63. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auuibfd/issue/49490/632912>.

ilişkilerdeki etkileri nedeniyle uluslararası politika sahnesinin önemli bir aktörü haline gelmiştir. Bu bağlamda, Çin'in bölgedeki artan etkinliği hem bölgesel hem de küresel düzeyde büyük bir ilgi ve önem taşımaktadır.

Enerji kaynakları, Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki öne çıkan çıkarlarından biridir. Hızla büyüyen ekonomisi ve enerji ihtiyaçları, Çin'i Arktik enerji kaynaklarına yönelik ilgi göstermeye itmiştir. Bu kaynaklar, Çin'in enerji güvenliğini sağlama ve enerji tedarikini çeşitlendirme hedeflerini desteklemektedir. Ancak bu çıkarlar, çevresel sürdürülebilirlik ve uluslararası iş birliği gereklilikleriyle dengelenmelidir.

Arktik Bölgesi'nin stratejik önemi Çin için bölgeyi daha da çekici hale getiren bir faktördür. Bölgedeki deniz ticaret yollarının açılması, Çin'in "Kuşak-Yol" girişimi çerçevesinde küresel ticaret ağını genişletme hedeflerine hizmet edebilir. Ancak bu stratejik çıkarlar, diğer büyük güçlerin çıkarları ve bölgesel denge ile de uyumlu hale getirilmelidir.

Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki faaliyetlerinin en kritik yönlerinden biri de yeni ticaret yolları ile Avrupa limanlarına ulaşım ve çevresel etkileridir. Çin, Deniz İpek Yolu inisiyatifi çerçevesinde stratejik öneme sahip limanlara yönelik uluslararası deniz ticareti yatırımlarını artırarak, küresel ticaretin kolaylaştırılmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak, bu yatırımların aynı zamanda birçok ülkenin Çin'e ekonomik bağımlılığını artırabileceği endişesi de mevcuttur. Son on yılda Çinli şirketlerin deniz ticaret yollarında ve stratejik limanlarda gerçekleştirdiği artan yatırımlar hem küresel ticaret dinamiklerini etkileyebilir hem de Çin'in ekonomik etki alanını genişletme stratejisinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki yükselen rolü; enerji kaynakları, stratejik çıkarlar, yeni ticaret yolları, çevresel etkiler ve uluslararası ilişkilerin karmaşık bir ip yumağından oluşmaktadır. Bu konu hem bölgesel hem de küresel düzeyde daha fazla inceleme ve analiz gerektiren önemli

bir konudur. Çin'in Arktik politikalarının gelecekteki gelişmeleri nasıl etkileyeceği ve uluslararası düzeyde nasıl bir denge ve iş birliği ortamı oluşturacağı hem akademik hem de politika alanında dikkatle izlenmelidir.

KAYNAKÇA

Ateş, O. (2017). Rusya Federasyonu'nun Arktika politikası. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 6 (1), ss. 57 – 95. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuavid/issue/33577/371512>.

BBC (Mart 2015). Kuzey Kutbu'ndaki buzullarda rekor gerileme. Erişim tarihi: 14.08.2023. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/03/150320_kuzey_kutup_buz.

Diyalektikhaber (Kasım, 2022). Çin'in AB limanlarına ilgisi... COSCO'nun Pire ardından Hamburg'u alma planı.... Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2022. <https://diyalektikhaber.com/cinin-ab-limanlarına-ilgisi-cosconun-pire-ardından-hamburgu-alma-planı/>.

Gazeteduvar (Ekim, 2022). Almanya'da Hamburg Limanı tartışması: Çin'in amacı ekonomik değil, jeopolitik. Erişim tarihi: 10 Ağustos 2023. <https://www.gazeteduvar.com.tr/almanya-da-hamburg-limani-tartismasi-cinin-amaci-ekonomik-degil-jeopolitik-haber-1586884>.

GRID-Arendal. Projected changes in the Arctic climate with shipping routes, 2090. Erişim tarihi: 14.08.2023. <https://www.grida.no/resources/8350>.

Kanat, S., Kiliç, S., & Gürkaynak, M. (2022). Arktika Bölgesindeki uluslararası anlaşmazlıklar ve küresel ısınmanın bunlara etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(3), 837-861. <https://doi.org/10.17153/oguiibf.1144859>.

Limon, O. (2020). Arktika jeopolitiği – I. İstanbul: Efe Akademi.

Tarakaş, A. (2019). Kuzey Kutbu'nda Ortakların Trajedisi Sorununa Çözüm Olarak Küresel Müşterekler Önerisinin Değerlendirilmesi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, Özel Sayı, ss. 45 – 63. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auibfd/issue/49490/632912>.

The Economist. Frozen conflict. Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2023. <https://www.economist.com/international/2014/12/17/frozen-conflict>.

USGS. (2008). Circum-Arctic resource appraisal: Estimates of undiscovered oil and gas north of the Arctic Circle. US Geological Survey. <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>.

Zanbak, M.ve Akay, A. (2019). Bir çekim merkezi olarak Arktika'nın Çin ekonomisi açısından önemi: Seçilmiş endüstrilere yönelik bazı çıkarımlar. *Akdeniz İİBF Dergisi*, Özel Sayı, ss. 92-121. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auibfd/issue/49490/632925>.